

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОФШОРНИХ ЗОН ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено особливості діяльності офшорних зон та офшорних компаній. Розглянуто тлумачення понять «офшор» та «відкрита економічна зона». Визначено негативні наслідки діяльності офшорних зон. Сформульовано шляхи подолання негативних наслідків діяльності офшорних зон.

Ключові слова: офшорна зона, офшорна компанія, вільна економічна зона, тіньові офшорні операції, «відмивання» грошей.

Постановка проблеми. На сьогодні для світової економіки характерний високий рівень глобалізації. Невід'ємною частиною світової економіки є офшорні юрисдикції, які дають вільний доступ на міжнародний ринок. Економічна криза тільки посилила проблематику щодо оптимізації податків та збільшила використання офшорних зон. Проте використання офшорних юрисдикцій, що має на меті злочинну діяльність, загрожує всій світовій економіці. Офшорна проблема зачепила також і економіку України.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми діяльності офшорних юрисдикцій і офшорних фірм досліджували багато вчених. Питанням впливу офшорних юрисдикцій на економічний розвиток України присвячують свої праці такі дослідники: О.К. Бозуленко [1], Ю.О. Волкова [2], Д.В. Полотенко [3], В.А. Предборський [4], О. Соїна [5], Э. Шамбост [6] та багато інших. І хоча внесок цих авторів у вирішення цієї проблеми надзвичайно великий, все ж залишається актуальним питання впливу негативних наслідків діяльності офшорних зон на економіку та шляхи боротьби із цими наслідками.

Метою дослідження є визначення негативних наслідків діяльності офшорних зон та пошук шляхів їх подолання.

Вперше термін «offshore» (дослівний переклад – поза берегом) з'явився в американській пресі наприкінці 50-х років ХХ ст. Йшлося про фінансову структуру, яка звільнилася від оподаткування через розміщення свого офіса поза межами США [2, с. 43].

Провідний французький юрист Едуард Шамбост пропонує таке визначення поняття: «off shore» – буквально означає «поза берегом». У податковому контексті офшорною є структура, яка, проводячи діяльність в якій-небудь країні, не перебуває під податковим контролем цієї країни. В основному, щоб уникнути місцевих податків (чи місцевої регламентації), офшорні структури не повинні здійснювати місцеву діяльність (on shore) чи діяльність з резидентами країни (реєстрації). Прийнято говорити про офшорні компанії (off shore companies), офшорні банки (off shore banks), офшорні страхові компанії (off shore insurance companies) тощо [6, с. 251].

Поняття «офшор» доволі часто поєднується з поняттям «відмивання» грошей та криміналу і означає тільки фінансовий механізм, за допомогою якого легально здійснюється фінансові операції з метою продуктивного

податкового планування. Цей інструмент використовується і в законодавстві, і на практиці в галузі податків, міжнародних угод і фінансових схем.

Офшорні зони (або податкові гавані) є специфічним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого базується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження. Доходи від офшорного бізнесу в податкових гаванях складають до половини обсягу державних бюджетів [1, с. 51].

Взагалі офшорні зони є різновидом вільних економічних зон, які створюють для бізнесменів сприятливий валютно-фінансовий та фіскальний режим, а також високий рівень банківської та комерційної таємниці.

Вільна економічна зона – це територія, на якій іноземні та вітчизняні фірми користуються податковими пільгами. У міжнародній практиці налічується понад два десятки різних типів вільних економічних зон, зокрема: безмитні торгові зони (порти, транзитні зони); експортні та імпорتنі промислові зони; зони технологічного розвитку (технопарки, технополіси) тощо [5, с. 35].

Офшорна фірма – це фірма, яка не здійснює господарську діяльність у країні, де зареєстрована, а директори цих фірм – не резиденти цих країн. Офшорні фірми виникають у країнах, в яких практикуються пільговий режим оподаткування та відсутність валютного контролю.

Проблематичні умови здійснення підприємницької діяльності підштовхують українських бізнесменів до енергійного пошуку шляхів мінімізації суми податків, а саме, створення офшорних компаній. Це спричиняє недоотримання бюджетом податкових надходжень. Однак створення таких фірм в офшорних юрисдикціях не забороняється законом, а доход офіційно з'являється у суб'єктів господарювання інших держав. Усі шахрайства, які пов'язані з приховуванням доходу в офшорних зонах, називаються «офшорними схемами».

Функціонування офшорної юрисдикції та офшорних операцій забезпечується складним механізмом організації її діяльності. Цей механізм діяльності офшорних юрисдикцій може включати такі елементи:

- інституційний (механізм взаємозв'язків інституцій у процесі здійснення офшорної діяльності);
- правовий (сукупність законодавчих норм регулювання діяльності офшорних зон);
- організаційний (сукупність організаційних підходів щодо організації діяльності офшорної зони);
- економічний (механізм державного регулювання, оподаткування, інвестиційно-інноваційний механізм);
- фінансовий (механізм формування коштів, перерозподілу коштів; грошових потоків);
- інформаційний (сукупність інформаційно-комунікаційного забезпечення діяльності офшорних зон).

Бувають й інші мотиви використання національними підприємствами офшорних зон, серед яких:

- низька або нульова ставка податку. Звичайно, податок на прибуток в офшорних юрисдикціях практично відсутній або не переважає 1–2%. Неодноразово компанії, зареєстровані у цих державах (але такі, що здійснюють свою діяльність в інших країнах), не сплачували жодних інших податків, крім річного збору, незалежно від прибутку, одержаного компанією;

- легкість реєстрації фірми. Приміром, сума статутного капіталу офшорної компанії переважно не обмірковується, а процес реєстрації є умовним та виконується за дорученням;

- відсутність у офшорних юрисдикціях зобов'язання стосовно подачі звітності;

- рух капіталу та нерозголошення даних про його власників;

- добровільна наявність засновників фірми.

Позитивний ефект від діяльності офшорних юрисдикцій, який пов'язаний із припливом капіталу, є таким: створення сприятливого інвестиційного клімату та збільшення обсягів інвестування, а відповідно, і позитивних наслідків в економіку країн від капіталовкладень (розвиток фінансових ринків, створення робочих місць, відсутність необхідності контролю за діяльністю офшорних компаній органами влади цих країн).

Негативними сторонами діяльності офшорних зон є:

- недобросовісна податкова конкуренція та, відповідно, уникнення від сплати податків;

- нестабільність економіки у зв'язку з перспективою акумуляції в офшорних зонах великих обсягів капіталу;

- відтік капіталу;

- зростання тінізації економіки;

- зростання безробіття в країнах-донорах.

Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр. Щодо американських інвестицій картина здебільшого схожа, оскільки левову частку «американців» в Україні становлять компанії, зареєстровані у відомих «офшорних» штатах Делавар, Вайомінг та ін. Ці компанії у США називають «Shell Companies» (тобто «коралові», або пусті), які зазвичай у своїй назві мають закінчення: «Ltd», «Inc», «Llc», «Co», «GmbH». Міжнародній практиці відомі комбіновані схеми зв'язків, що формуються з багатьох фірм, розташованих у різних офшорних зонах. Нині розповсюджені схеми за участю 10–15 компаній-контрагентів [4, с. 385].

Розвиток співробітництва з офшорними зонами для України посідає значне місце, з кожним роком зростають обсяги офшорних операцій. Наші підприємці та олігархічна верхівка прекрасно розуміють усі наведені вище позитиви, які надаються учасникам. Саме тому особливе значення для України має співпраця з Кіпром як найближчою офшорною зоною. І така кількість операцій з капіталом займає дуже велику нішу експортно-імпортних операцій України [2, с. 45].

Непрямий негативний вплив офшорної юрисдикції на економіку України виявляється від наслідків прямого негативного її впливу.

Факторами впливу діяльності офшорних зон на економіку України є такі:

- фінансові (фактори сектора державних фінансів, грошово-кредитного та валютного сектора, інвестиційного сектора);
- тіньові фактори (сектора тіньової економіки);
- економічні (сектора макроекономічних показників, сектора промисловості, сільського господарства, сектора ЗЕД та торгівлі);
- соціальні;
- фактори розвитку освіти, культури, охорони здоров'я, туризму;
- фактори криміналізації економіки;
- екологічні.

Сьогодні проблема тіньових офшорних операцій набула досить вагомого значення в Україні через те, що туди без вороття вивозять капітали не тільки бізнесу, а й влади. Отже, план діяльності щодо детінізації офшорних операцій має бути самостійним шляхом економічного розвитку України.

На цей час Україна займає 16-те місце у світі за масштабами тіньових операцій з капіталом. Причиною такої проблеми є низька якість атмосфери для ведення бізнесу. Незначна можливість економіки продуктивно притягувати капіталовкладення, зневіра у владі, нестійкий макроекономічний стан, низький розвиток фінансового ринку породжують незручні умови для притягнення капіталовкладень. У результаті інвестори розташовують свої кошти у сприятливішій бізнес-атмосфері. Становище в Україні підтверджує, що виникла потреба у пошуку організаційно-правового механізму протидії відмиванню коштів, отриманих кримінальним шляхом.

Поміж далекоюсяжних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з офшорними зонами, можна виділити такі:

- розвиток продуктивної нормативно-правової бази стосовно діяльності офшорних зон;
- зростання регулюючих і контролюючих заходів стосовно офшорного бізнесу;
- оптимізація податкового навантаження залежно від певного стану діяльності ринку;
- посилення співпраці з міжнародними організаціями з метою гармонізації національного законодавства.

Законодавством має передбачатися застосування жорсткіших заходів щодо моніторингу та контролю офшорного фінансового сектора, запровадження проти країн і компаній спеціальних штрафів і серйозних санкцій у випадках порушення встановлених правових норм щодо боротьби з незаконними фінансовими операціями з відмивання грошей і кримінальних прибутків. Від держав, включених до чорного списку, слід вимагати проведення масштабних реформ правової і контролюючої систем регулювання фінансового сектора. Визначальною для успішного вирішення цього питання буде ефективність співпраці міжнародних фінансових організацій і політичних кіл країн [3, с. 18–20].

Усі заходи подолання негативних наслідків офшорних зон можна поділити на:

- невідкладні;

- необхідні;
- додаткові.

До невідкладних заходів подолання негативних наслідків офшорних зон належать:

- вимога відкриття резидентами валютних депозитів, у склад яких повністю входять кошти під договори, що передбачають реалізацію авансових розрахунків;

- урегулювання взаємозв'язків між органами, які здійснюють валютний контроль;

- прийняття змін до Цивільного кодексу з виокремленням нового виду юридичної особи – офшорного товариства, визначити умови його створення, реорганізації та ліквідації;

- введення змін до Закону України «Про господарські товариства», а саме: додати до нього нову частину, яка б регулювала роботу офшорних компаній»;

- у Податковому кодексі України треба сформулювати критерії, які має використовувати Кабінет Міністрів України, коли формує список «податкових гаваней»;

- прискорення затвердження законів України «Про легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом» та «Про повернення капіталів, вивезених з України»;

- розробка продуктивного виду контролю для Національного банку України та Міністерства фінансів України за грошовими операціями в країні;

- стимулювання безготівкового грошового обороту;

- заборона безконтрольного надання кредитів.

До необхідних заходів подолання негативних наслідків офшорних зон належать:

- застосування факторингу, що надасть можливість вітчизняним експортерам одержувати правдиву інформацію про фінансово-господарське становище іноземних партнерів напередодні укладання експортних договорів та обов'язкове отримання винагород за експортування товарів, що позитивно позначиться на становищі національної економіки;

- прийняття змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» з фіксацією системи реєстрації офшорних компаній;

- поширити обмеження щодо нерезидентів з офшорним статусом на всіх нерезидентів, які знаходяться на теренах «податкових гаваней»;

- закінчити роботу стосовно підписання Українсько-Кіпрської конвенції щодо ухилення від подвійного оподаткування;

- прийняти зміни до діючого законодавства для гармонізації з рекомендаціями Групи з опрацювання заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF);

- викриття і припинення функціонування кримінальних груп у галузі банківської діяльності, регіональної економіки, де зосереджені чималі можливості для боротьби з відмиванням коштів, отриманих кримінальним шляхом;

- децентралізація, зміцнення судових і правоохоронних органів;

- перетворення захисту прав акціонерів, інвесторів, а також кредиторів на державний пріоритет.

Додатковими заходами подолання негативних наслідків офшорних зон є:

- удосконалення системи валютного контролю в напрямі уповноважених банків за діями їхніх клієнтів, які пов'язані з переказами коштів за кордон за угодами, що потребують більшої уваги;
- удосконалення порядку первинного валютного контролю;
- підготовка низки підзаконних нормативно-правових актів, які б регулювали діяльність офшорного бізнесу;
- гарантування щорічного розголошення даних щодо діяльності Державної податкової служби з приводу боротьби з мінімізацією податкових зобов'язань із застосуванням «податкових гаваней»;
- оприлюднення за допомогою засобів масової інформації ситуації щодо боротьби з відмиванням коштів, отриманих кримінальним шляхом;
- популяризація продуктивних форм і способів боротьби з тіньовими офшорними операціями.

Усі зазначені вище шляхи вирішення проблеми офшорних зон потребують активних дій держави й тісного міжнародного співробітництва.

Висновки. Незважаючи на економічну привабливість офшорних зон для бізнесменів, проведення операцій з ними негативно позначається на економіці України, адже внаслідок цього держава позбувається величезних сум, які не доходять до Державного бюджету. Становище утруднюється ще й тим, що в Україні немає законодавчої бази для регулювання операцій, які здійснюються з офшорними юрисдикціями.

Отже, дослідивши головні ознаки діяльності офшорних зон, ми сформулювали шляхи подолання негативних наслідків діяльності офшорних зон. Проблематику офшорних зон необхідно вирішувати на глобальному рівні, за участю інших країн, міжнародних організацій, з метою створення спільної законодавчої бази та гармонізації податкової системи і системи штрафів для скорочення відтоку капіталу з держави.

Список використаних джерел

1. Бозуленко О.К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О.К. Бозуленко // *Економіст* – 2010 – № 1 – С. 51–53.
2. Волкова Ю.О. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.О. Волкова // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2008. – № 1. – С. 43–48.
3. Полотенко Д.В. Вільні економічні зони в контексті регулювання економіки / Д.В. Полотенко // *Фінанси України*. – 2010. – № 11. – С. 18–25.
4. Предборський В.А. Детінізація економіки в контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 613 с.
5. Соїна О. Вільні економічні зони як фактор ринкової економіки / О. Соїна // *Економіка України*. – 1994. – № 4. – С. 35–37.
6. Шамбост Едуард. *Энциклопедия офшорных зон* [пер. с фр.] / Эдуард Шамбост. – М.; 2000. – 586 с.

Исследованы особенности деятельности офшорных зон и офшорных компаний. Рассмотрено толкование понятий «офшор» и «открытая экономическая зона». Определены негативные последствия деятельности офшорных зон. Сформулированы пути преодоления негативных последствий деятельности офшорных зон.

Ключевые слова: офшорная зона, офшорная компания, свободная экономическая зона, теневые офшорные операции, «отмывание» денег.

The peculiarities of offshore zones and offshore companies are analyzed. We consider the interpretation of the term «offshore» and open economic zone. The negative effects of offshore zones are defined. Ways to overcome the negative effects of offshore zones are formulated.

Key words: offshore area, offshore company, free zone, shady offshore operations, «laundering» of money.

Одержано 3.09.2013.

УДК 338.47/48

Н.А. Мухіна, О.І. Почечун, О.С. Камушков

СТРУКТУРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У статті обґрунтовано необхідність структурного моделювання системи економічної безпеки підприємств транспортного обслуговування споживачів туристичних послуг. Дано визначення туристичного продукту та визначено роль транспортних підприємств у формуванні цього продукту, що дало можливість проаналізувати вплив транспортних підприємств на туристичні потоки, які лежать в основі формування туристичного продукту.

Ключові слова: туристичний продукт, туристичний потік, структурне моделювання, система економічної безпеки підприємства.

Постановка проблеми. Розвиток туристичного бізнесу в Україні на сучасному етапі тісно пов'язаний з розвитком транспортної інфраструктури в країні, а відтак, зі сталим розвитком підприємств транспортного обслуговування споживачів туристичних послуг. Успішне функціонування підприємства, його фінансова стабільність і конкурентоспроможність залежать від ефективності формування його системи економічної безпеки, що як процес його неперервного фінансово-господарського зміцнення та адаптування до мінливого економічного середовища, покликана допомагати керівнику із вибором оптимальної стратегії подальшого розвитку підприємства в ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень. Існуючі підходи до вирішення завдання оцінки ефективності та моделювання стратегії формування системи економічної безпеки підприємства [1] характеризуються різноманітністю науко-